

DIYANET İÇLERİ BAŐKANLIĐI
YAYINLARI

DIYANET DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ ÜÇ AYLIK DERĐİ

EKİM-KASIM-ARALIK 1987

CİLT : XXIII - SAYI : 4

Hadis ve Hadisin İslâmî Hükümlerdeki Yeri ve Önemi⁽¹⁾

Yazan :
M. Kemal TERZİ
Çeviren :
Mustafa ÖZCAN
Eğt. Mrk. Öğretmeni

“Peygamber size ne emrettiyse onu yapın. Neyi yasak ettiyse de ondan kaçının.”
Haşr, 7.

Kur’ân’da ve Peygamberimizin sözlerinde peygambere uymanın zarûri olduğuna dâir açık ifâdeler vardır.

Bu uyma işi; Akâid, İslâm esasları, dinî hükümler olarak aralarında bir fark gözetmeden peygamberin bütün söz ve davranışlarına uymakla gerçekleşir.

Kur’ân, sünnet’in (Hâdisin) ve onun sahibi peygamberin yerini şu âyetlerle bütün kuvvetiyle ifâde ediyor.

“Kendi (şahsi görüş ve) arzûsundan söylemez O. Onun söyledikleri kendisine (Allah’tan) vahyedilenden başka değildir.”⁽²⁾

“Peygamber size ne emrettiyse onu yapın. Neyi de yasakladıysa ondan kaçının.”⁽³⁾

Tarih boyunca İslâm’ın geçirdiği devrelere gerçekçi bir yaklaşımla bakılırsa İslâm âlimlerinin —Özellikle sahâbe devrinden hâdislerin yazıya geçirilişine kadar süren devredekilerin— tuttukları yol (metot) tenkid ve hatadan kurtulma esasları için en kuvvetli bir yoldur.

(1) Bu mâkale Tunus’ta Münteşir “El-Hidâye” isimli mecmuanın 6. sene, 2. sayısında yayınlanmıştır. Makalenin aslında âyet ve hadisler ve diğer nakiller için kaynak zikredilmemiş kaynakların tesbiti tarafımızdan yapılmıştır. Makalenin muhterem müellifi M. Kemâl Terzi ile vaki görüşmemizde makalenin terceme ve neşrine izin lütfetmişler ve bundan memnun olacaklarını beyan etmişlerdir. (Çeviren.)

(2) Necm Sûresi, 3.4.

(3) Haşr Sûresi, 7.

Hattâ diyebilirizki hadis âlimleri, yeryüzündeki bütün milletlerin; tarih ve haberlerin aslını araştırmaları için ilmî çalışma kânunlarını ilk defa bulan ve sistemleştiren âlimlerdir.

Bu çalışmalar İslâmî hükümlerin tesbitinde hadîse gözle görülür bir mevki vermiş, islâm hukukunun meydana gelişinde hadis önemli bir âmil olmuş ve islâmın ortaya çıkışından günümüze kadar müslümanların hayatında elle tutulur bir tesir icra etmiştir.

Bu kısa arzdan sonra derizki; İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren bütün âlimler hadisin, hükümlerin ortaya konuluşunda Kur'ân'dan sonra ikinci kaynak olduğunda ve teferruatlarla ilgili olarak en geniş açıklamalarda bulunduğu görüş birliği içindedirler.

Zira Kur'ân çoğunlukla islâmî hükümleri koyarken onların genel kâidelerini teshîr etmiş, hadis ise bu genel kâideleri açıklayıp temel ve esasların teferruatta uygulanış ve yaşanış biçimini ortaya koymuştur.

Bu itibarla Hâdis en azından davranışla veya sözle Kur'ân'ın açıklamasıdır demek olur.

Bununla beraber zaman zaman müslüman olmayanlar arasında veya müslümanlar arasında —Dini hükümlerde— Kur'ân'la yetinilmesini, hadise itimad edilmemesini iddia edenler çıkmaktadır.

Bu lakırdı çoğunlukla hak sûretinde görünen bâtılın taâ kendisidir. Zaman zaman ileri sürülen bu iddâ; bundan ondört asır önce efendimizin haber verdiği mucizenin doğruluğu ortaya çıkarmaktadır.

Tirmizî rivâyet ediyor :

“Dikkat ediniz. Olurki bi zaman —gelecekte— koltuğuna kurulmuş bir adam benim hadisim (in ifade ettiği hüküm) ulaşınca :

— Aramızda Allah'ın kitabı var. Onda helâl denilenleri helâl, haram denilenleri haram biliriz. (Bunun dışında söylenenlere itibar etmeyiz) der.

Uyanık olunuz. Allah rasûlünün haram olduğunu bildirdiği şey, aynen Allah'ın haram kıldığı şey gibidir.”(4)

Evet! Rasûlüllah'ın beklediği şey olmuş, kendisinden çok sonraları koltuklara kurulan, topluluklara yaldızlı nutuklar atan bir takım insanlar türemiş; sözlerinde :

“— Elimizde Allah'ın kitabı var. Biz onun dışındakilere itibar etmez, ondakini almakla yetiniriz. Zira O kendisinde hiç şüphelenmeyen bize kadar intikalinde yalan ihtimali olmayan en emin kaynaktır.” demektedirler.

(4) Tirmizî, Ebû İisâ b. Sevre, Sünen, 5/38, Mısır, 1937 (Tahkik Ahmed Muhammed Şâkir); Evnülma'bûd, Şerh-i Eünen-i Ebî Dâvûd, Azimâbâdi, 8/302. Medine, 1969, 11. baskı.

Bunlar, dahise karşı bu olumsuz tavırlarını bir yönden hadis rivayetinde sözün peygambere kadar ulaşmasında aracı olan zâtların isimlerinin geçtiği "sened" de bazı şahısların durumu itibariyle meydana gelen şüphelerle daha da kuvvetli hale getirip ellerinde delil olmaksızın bazı hadislerin sened yönünden zayıf olduğunu ileri sürmektedirler.

Bir yönden de bazı hadislerin ifade ettiği mânâlara zayıf gözüyle bakıp bu hususun diğer hadislerde de tenkid konusu olabileceğini iddia ettiler.

Zanlarına göre bazı hadislerde deneysel (tecrübî) bilimlere aykırı düngen ifadeler vardır. —Yemeğe bir sinek düştüğü zaman (bir kanadında mikrop, diğer kanadında anti toksin, mikrobu yok eden madde bulunduğu gerekçesiyle) sineğin yemeğe iyice batırıldıktan sonra atılmasını emreden hadis(5) gibi.—

Kendilerince bir ifade de şüphe olduğu fikrinden hareketle bütün hadislere şüpheli gözle bakılabileceği yolunu tutuyorlar.

Böylece bizzat Kur'ân'ın bildirdiği ve bütün müslümanlarca islâmın ikinci derecede kaynak olan bir temeli yıkılmış oluyorlar.

Anlamak güçtür; hadiste şüphe meydana getirmeye çalışıp ondan uzaklaşmayı arzu edenlerin namaz, oruç ve hac'ın mânâsını (ve uygulamasını) sadece Kur'ân'dan anlamaları nasıl mümkün olacaktır?

Adı geçen ibadetlerin; nasıl, ne zaman ve ne şekilde yerine getirileceğini, şartlarını ve rukünlerini açıklayan hadisler olmaksızın böyle düşünenlerin bu ibadetleri yerine getirmeleri mümkünmüdür?

Abdurrahmân b. Yezîd hac mevsiminde ihramda olan bir zâtın dikişli bir elbise giydiğini görünce, kendisine bu davranışının yerinde olmadığını hatırlatıp elbiseyi çıkarıp sünnete uygun olarak ihramını giymesini söyleyince adam :

— Bana Allah'ın kitabından elbiseyi çıkarmama dâir bir âyet göster, diye mukabele etti. Bunun üzerine Abdurrahmân b. Yezîd :

— "Peygamber size neyi emrettiyse ona uyun. Neyi de yasakladıysa ondan kaçının."(6) âyetini okuyarak cevap verdi.(7)

Hac ile ilgili bu örnekte görüldüğü üzere hac'ın tatbikatında dikişli elbisenin giyilip giyilmeyeceği ancak hadis ile anlatılmış olup Kur'ân'da bu husus açıkça ifade edilmemiştir.

Yine Şâtîbî'nin Muvâfakât'ında beyan ettiğine göre(8) Büyük İmâm Tâvûs B. Keysn ikinci namazından sonra iki rekât nâfile olarak bir namaz kılardı. Değerli sahâbî İbn-i Abbâs ona :

(5) Buhârî İsmâl b. Muhammed, Sahih, Kitâbüttıbb, Bâb, 58.

(6) Haşr Sûresi 7.

(7) Şâtîbî Ebû İshâk, Muvâfakât, Mısır, 1975 (11. Baskı, Tahkik, A. Der-raz) 4/25.

(8) Aynı eser ve yer.

— İkindiden sonra kılmayı âdet edindiğin nâfile namazı bırak. Deyince, Tâvûs :

— Peygamber (s.a.v.) ikinci namazının farzından sonra nâfile olarak namaz kılınmasını sünnet haline gelir, endişesiyle yasaklamıştır. Devâmlı olarak kılınmadıktan sonra bir mahzûru yoktur şeklinde cevap verdi.

Fakat İbn-i Abbâs, peygamberde bu konuda yasaklayıcı bir emir geldiği için bu görüşü terk etmesinde ısrar ederek : “Allah ve Rasûlü bir iş hakkında hüküm verdiği zaman mü'min için o konuda seçme (tercih) hakkı yoktur.”(9) âyeti ile perçinleyerek fikrini ifade etti.

Bir müslüman için Peygamberin hükmettiği konuda ayrıca seçme olmayınca, geriye müslümanlar arasında çıkan her anlaşmazlıkta, aralarındaki her davada Peygamberin koyduğu hükümlere şu âyete uygun olarak bütün bağılıklarıyla sarılmalarından başka yol kalmaz. Cenâb-ı Hak buyuruyor :

“Rabbin hakkı için, onlar, aralarında geçtikleri şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümlere içleri hiçbir darlık duymadan tam bir teslimiyetle boyun eymedikçe iman etmiş olmazlar.”(10)

Çünkü Peygamberin söz ve davranışları özel durumda olan âyetleri açıklayarak, genellik ifade edenleri özel durumlara bağlayarak, özel emir ve yasak durumunda olanları genelleştirerek; mikdar, sınır ve teferruat bakımından belirli olmayan hükümleri belirli hale getirerek Kur'ân'daki maksadın ne olduğunu açıklamaktadır. Nitekim Hz. Allah :

“Ey Rasûlüm, kendilerine indirilene anlatasın diye sana Kur'ân'ı indirdik.”(11)

Kur'ân'ın açıkça beyanda bulunmadığı hususlarda Hadis başbaşına hüküm koymaktadır. Bu tarzda sünnet (hadis) le sabit olmuş bir çok hüküm vardır. Yırtıcı kuşların etinin haram olması, evli olunan kadının teyzesi veya halası ile (kadının kocası ile nikâhı devam ettikçe) evlenilememesi gibi.

Kur'ân'ın beyan etmediği hallerde açıklama ve ayrıntılı bilgi verme işi hadisin vazifesidir. İmâm-ı Şâtîbî bu hususta şu bilgiyi veriyor :

Ebû nadra İmrân b. Hüsayn den naklediyor :

“Bir adam İmran'a gelerek ondan birşey sordu. O'da kendisine meseleyi açıklayan bir hadis okudu. Adam :

— Bana Allah'ın kitabından birşeyler okuyunuz. O'nun dışında bir şeyden bahsetmeyiniz. Deyince İmrân :

— Sen bir ahmaksın. Öğle namazının dört rek'at olduğu, Okumanın bazı namazlarda gizli olacağı, Kur'ân'da var mı? Diğer namazların keyfiyeti,

(9) Ahzâb, 36.

(10) Nisa, 65.

(11) Nahl, 44.

zekât ve benzerlerinin nasıl yerine getirileceğini Kur'ân'da bulabilirmisin? Kur'ân, namaz, zekât ve benzeri hususlarda sadece bunların Allah'ın emri olduğunu haber vermiş, Hadis de bunların nasıl edâ edileceğini teferruâtı ile açıklamıştır. (12)

İbn-i Mes'ûd anlatıyor :

Beni esed kabilesinden bir kadın İbn-i Mes'ûd'a gelerek :

— Duyduğuma göre insanlara cildi (derisi) üzerine dövme yaptıran kadın ve erkeklere Allah'ın lâ'net ettiğini söylüyormuşsun, oysa ben Kur'ân'ı baştan sona okudum O'nda senin söylediklerini bulamadım. Demiş (13) İbn-i Mes'ûd da bunun üzerine :

— Peygamber ne emrettiyse ona uyun, neyi de yasakladıysa ondan kaçın (14) âyetini okumadın mı? İşte senin bulamadım dediğin âyet budur. Cevabını verdi.

Şâtîbî sözünü şöyle bitiriyor :

Kur'ân'dakideliller göstermektedir ki, Peygamberin bütün emir ve yasakları âyetlerle sâbit olan hükümler gibidirler. Bunlar Kur'ân'dakilere ilâveten Peygamber tarafından beyân olunmuşlardır. Bu husus, Kur'n ve Hadisin birlikte islâmî hükümlerin kaynağı olduğunu te'yîd etmektedir. Nitelikim Efendimiz :

“Size iki şey bıraktım. Onlara sarıldığınız müddetçe aslâ sapmazsınız. Onlar, Kur'ân ve Hadisdir.” Buyuruyor. (15)

Bütün müslümanlar Peygamberin bu çağrısına, O'nun sünnetlerine uyarak icabet etmişlerdir. O sünnet (hadis) ki hakkında Hz. Allah :

“Kendi (şahsî görüş ve) arzusundan söylemez o. O'nun söyledikleri kendisine (Allah'tan) vahyedilenden başkası değildir” (16) buyuruyor.

İbn-i Kayyim el-Cevziyye Peygambere itaat edilmesinin hakkındaki “Ey imân edenler, Allah'a edin, Peygambere ve sizden olan ülül'emir'e de itaat edin. Bir şey hakkında çekiştinizmi, eğer Allah'a ve Rasûlüne arz ediniz. Bu arz hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir” (17) âyetini açıklarken şöyle diyor :

Cenab-ı Hak bu âyetinde kendisine ve Râsûlüne itaat edilmesini emir etmiş ve itaat mânâsını ifade eden kelimeyi hem kendisi hemde Peygamber

(12) Şâtîbî. Muvâfakât, 4/26.

(13) Kadının bahsettiği hadis; “Allah (c.c.) saçına başka bir kadının saçının takılmasını isteyen veya takan, vücuduna döğme şekiller yaptıran ve bu döğmeyi yapana lanet etsin.” hadisidir. Daha fazla bilgi için; Müslim, Sahih, 3, 1676, Kitâb 37, bâb, 33, hadis no 2122 ve devamı.

(14) Haşr, 7.

(15) Suyûtî Abdurrahmân, Câmiussağîr, 1, 223.

(16) Nécem, 3; 4.

(17) Nisâ, 59.

(s.a.s.) için olmak üzere iki kerre tekrar buyurmuştur. Bununla Peygamber sözünün Kur'an'da yerinin ne olduğuna bakılmaksızın başlı başına; Kur'an'da olsun olmasın Peygamberin emrine mutlak itaat edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Zirâ kendisine Kur'an verilince, Kur'an'ı açıklama yetkisi verilen de O'dur. (18)

Bunun içindir ki ashâb-ı kirâmı görüyoruz ki Peygamberin etrafında toplanmışlar, gözleriyle O'nu görüyorlar, öğrendiklerini kalblerine sindiriyorlar, Yüce Allah'dan gelen emirleri Peygamberin açıklamalarına uyarak yerine getiriyorlar; herhangi bir emir veya yasağın mutlaka Kur'an'da olup olmadığına bakmıyorlardı.

Sahabeden sonraki nesil olan tâbiîn de hadîs hakkında titizlik göstermek, onu toplamak, ona saygıda kusur etmemek ve onunla amel etmek hususunda ashâbın yolundan gittiler.

Bir adam, değerli tâbî Mutarrîf'e :

"Bize Kur'an'dan başka birşeyden söz etmeyiniz." deyince O :

Vallahi biz Kur'an'a bedel olacak bir şey söylemek istemiyoruz. Fakat hadîs ve sahabe sözlerinden bahsemekle Kur'an'ı bizden daha iyi bilenlerden bahsetmek istiyoruz. Diye cevap verdi.

Genel olarak müslümanların, özellikle ashâb-ı kirâmın Peygamberimizin hadîslerini korumak, hattâ kelimesi kelimesine, harfi harfine ona uydukları hususunda bir çok rivayetler vardır.

İbn-i Mâce rivayet ediyor :

Peygamberimizin arkadaşlarından, Akabe biatında bulunanların ileri gelenlerinden Ubâde b. Sâmî (r.a.) Muâviye b. Ebî Süfyan ile Şam bölgesinde bulunuyordu.

Ubâde (r.a.) bazı kimselerin (mikdarı belli olmayan) bir altın parçası ile (altından yapılmış) parayı veya aynı durumda gümüşü gümüşten yapılmış para ile değiştirdiklerini (para bozdurduklarını) gördü. Bunun üzerine :

Ey insanlar siz bu davranışınızla fâiz yiyorsunuz. Ben Peygamberimizden şöyle öğittim : "Aynı değerde (ağırlıkta) ve peşin olmadıkça altını altınla satmayınız."

Bunu duyan Muâviye (r.a.) : Ben bu muâmelede veresiye olması hâricinde fâiz olduğu görüşünde değilim. dedi. Hz. Ubâde de :

Ben sana Peygamberin dediğinden haber veriyorum. Sen ise görüşünden bahsediyorsun. Şayet bana Cenâb-î Allah buradan gitmek nasib ederse senin kumandan altında olan hiçbir yerde durmayacağım diyerek mukabele etti. Ebû Ubeyde daha sonra Medîne'ye gitti. Kendisini Halife H. Ömer görün-

(18) İbn-i Kayyim el-Cevziyye, A'lâm-el Muvakki'im Mısır, 1969 (Tabkık: Abdurrahmân Vekîl,) 1/50.

ce : Neye geldin, Yâ Ubeyde diye sordu. Oda : Olanları anlattı. Bunun üzerine Hz. Ömer :

— Senin benzerinin olmadığı yeri Allah (c.c.) iyilikten uzak kılmıştır. Sen tekrar oraya dön. Buyurdu ve Hz. Muâviye'ye yazarak : Ubeyde'ye karışmayacaksın ve insanları onun yönelttiği yolda idare edeceksin, Zira işin doğrusu onun dediği gibidir." buyurdu.(19)

Bundan anlaşılıyor ki müslümanları hadislerin metin ve senedi hakkında şüpheyeye düşmek isteyenler bütün hadislere şüphe gözüyle bakılmasına yol açmak istemektedirler.

Oysa hiç şüphe yoktur ki hadis kaynağı olan bir ilimdir. Bir müslümanın hadisin etrafına şüphenin tozunu bile kondurmaması gerekir.

Şüpheyeye taraftar olanlar bazen şöyle derler :

Muazzam hadis koleksiyonları öyle bir hale gelmiştir ki —uydurma hadisler yüzünden— değerli değersize, doğru yanlış, hak bâtila karışmıştır. Biz çalışmalarımızla bu karışıklıkları temizleyip gerçekleri kapatan örtüyü kaldıramaz mıyız? Böylece iyiyi iyi olmayandan, müslümanın zararına olanı yararına olanından ayırmış oluruz. Gerçekten nebevî olan bu ilim; gerçek olan hadislere karışan gerçek olmayan hadisleri ortadan kaldırmalı, onun gerçek yüzünü örtüp değerinin ortaya çıkmasını engelleyen şeyleri yok etmeli, doğrudan sapan birtakım insanları doğruya yöneltmeli değil midir?

Bunlara şöyle cevap veririz :

Bu sözün dışında hak ve rahmet, içinde ise bâtil vardır. Toptan ithâm etmek yerine, sözlerinizde samîmi iseniz, araştırma yaparak bütün müslümanlar ve hadis âlimlerince sahîh olduğu bilinen hadis kitaplarında Peygamberin söylemiş olması doğru olmama ihtimali olan hadis bulunması iddianızı isbât ediniz.

Sizler hazırlık ve araştırmaya dayanmadan ortaya bir söz atıp havayı bulandırılıyorsunuz. Bu davranışınız maksadınızın bozuk olduğunu göstermekte, aslında islâmın değer ve şeref bulması, hükümlerinin kök salmasını istemediğinizi isbat etmektedir. Şöyleki :

1 — Hangi konuda olursa olsun ilmî araştırma ve çalışmanın bir takım kuralları olması zorunludur. Ortada delil bulunmadıkça bir konu etrafında sadece şüpheler ileri sürmek doğru olmaz. Zaten ilim adamlarınca kabul gören metod, iddianın bir kısmı veya bütünü üzerinde çürütücü özelliği olan delilin ileri sürüldüğü metottur.

2 — Daha önceki devirlerde geçen hadis bilginleri bu alanda kendileriyle başkalarının boy ölçüşemeyeceği emekler vermişlerdir.

Bilhassa Peygamber (s.a.s.) den sonra gelen yüzyılın son çeyreğinde hadis alanında yetişen âlimler, Peygamber (s.a.s.) den gelen sözleri tahkik edip,

(19) İbn-i Mâce, Sünen, 1/9.

hadis araştırmaları için titiz ölçüler koyup Peygamberden söz aktaran kişinin hayatını ve hadis aktarma usullerini yazılı eserler haline getirdiler. Böylece çalışmalarını kitap sahifeleri arasında tevdi etmiş oldular. Bu suretle hadis, ri-
vayet ve dirayet itibariyle müstakil bir ilim dalı haline geldi.

3 — Peygamber (s.a.s) ashâbı arasında; her hangi bir engel olmaksızın, onlarla birlikte yaşıyor, onlarla camide, sofa da, evde birlikte oluyor, onun söz ve davranışları sahâbece özel bir itina ve değerlendirmeye tabi tutuluyor, Allah'ın hidayeti lütfetmesiyle islâma girmezden önceki karanlık küfür günlerini geride bıraktıkları andan itibaren Peygamberin söz ve davranışları hayatlarının mihverî oluyordu. Onların, Peygamberin söz ve davranışlarına bağılıkları öyle bir tutku haline gelmişti; İşte Hz. Ömer, Buhârî onun bu halini şöyle anlatıyor :

“Ben ve Medineli bir komşu Medinenin yukarı mahallelerinden biri olan Beni Umeyye de otururduk. Rasûlullâha aramızda nöbetleşerek gidip gelirdik. Ben şehre indiğimde öğrendiklerimi ona intikal ettiriyordum. O da indiğinde benim gibi yapıyordu.”(20) (1)

İşte bu kuvvetli sebeplerleki bu sebepler onları Kur'an ve Hâdisi kaynağından almaya ve onları korumaya itmiştir.- biz, kendimizden emin olarak :

“Kur'an ve Hadis bizzat efendimizin devri saâdetlerinde sahâbece tamamı, ayrı ayrı elde edilip korunmuş daha sonra gelenlere aktaran tâbî nesline nakledilmiştir.” diyebiliriz.

Hadisin nesilden nesile aktarılma işi Peygamberimiz efendimizin şu sözüne uygun olarak gerçekleşmiştir.

“Ey ashâbım, şimdi siz benim hadislerimi dinleyip ezberlemektesiniz. Bunları sizden öğrenenler olacaktır. Sizden öğrenenlerden de öğrenenler olacaktır.”(21)

Şarkiyatçı (oryantalist) lardan Goldhzer, dozy ve sepencer; Hadisin ancak hicrî 11. yüzyılda yazıya geçirildiğini iddia etmekte ve bunu savunarak isbat etmeye çalışmaktadırlar. Onların bu sözüne itibar etmemeliyiz. Çünkü kesin olarak bilmekteyizki Peygamber (s.a.s.) Peygamberliği süresinde hadisin yazıya geçirilmesini Kur'an'ın indirilmesi tamamlanmadığından, Kur'an'ın hadisle karışmasından endişe ettiğinden dolayı yasaklamıştır. Aslında Kur'an'ın inşi sırasında da hadisin bâzı sahâbilerce yazılmasına izin verildiğini tesbit etmekteyiz.

Ebû Dâvûd Sünen'inde Abdullah b. Ömer 'denşöyle rivayet ediyor :

“Ben Peygamberden her duyduğumu yazıyordum. Kureysliler bana : “Sen her duyduğunu yazıyorsun. Peygamber de bizim gibi bir insandır, öfke ile de konuştuğu olur.” diyerek her duyduğumu yazmamamı istediler. Bunu Rasûlullah'a anlattığımda Efendimiz mübarek parmaklarıyla ağzını göstererek:

(20) Buhârî, Sahih, 1/31.

(21) Azimâbâdî, Avnülma'bûd, Şerh-i Sünen-i Ebi Davûd 10/94.

"Yaz. Hayatım kudretine bağı olan Allah'ıma yemin ederimki buradan HAK dan başka söz çıkmaz" buyurdular⁽²²⁾.

Dr. Subhi Sâlih "Hadis ilimleri ve Hadis İstilahları" adlı kitabında şöyle diyor :

"Müstesriklerin Hadisin ancak hicri 11. asırda yazıya geçirildiğini isbat etmeye çalışmalarının iki sebebi vardır.

1 — Hicretin 11. asrında müslümanların yazıya güvenmele. i sebebiyle hadisin artık ezberlenerek kalplerde muhafaza edildiği hususundaki itimadi sarsmak.

2 — Hadisleri yazıya geçirenlerin sadece kendi heva ve heveslerine uyan hadisleri topladıklarını ileri sürerek bütün hadisleri onların düzüp koşması olarak göstermek.⁽²³⁾

Bu şarkiyatçılardan daha önce İslâm'a saldırmaya adet edinen bir mu-taassıp papaz aynı şekilde hadise hücum etmiştir.

Muhammed Ebû Zehrâ "Hristiyanlık hakkında konferanslar" isimli eserinde Luka incilini anlatırken şöyle diyor :

".. 1 — Peygamberin hadislerini bi takım insanlar başkalarından duyarak yazmışlardır. Onlar da zincirleme tâbînden, onlar da sahâbeden almışlardır.

2 — Hadisler tek yol ile —ki o yol rivâyettir.— bize ulaşmıştır. Rivâ-yet, haberlerin âfetidir. (Her rivâyet eden kendinden birşeyler katar veya ek-siltir.)

3 — Peygamberin hayatını konu eden siyer kitapları mümkün olduk-ça abartmak için rivâyetleri üstüste zikretmiler ve fuzûli kabarıklıktan baş-ka birşeyi hedef almamışlardır.⁽²⁴⁾

Papazın söyledikleri ile daha önceki şarkiyatçıların sözleri karşılaştı-rılınca hepsinin bir noktada birleştikleri görülür.

O nokta, islâmî bilgi ve hükümlerin ikinci kaynağı durumunda olan ha-dis hususunda irsanları şüpheye düşürmektir. Halbuki O peygamberin Rab-binden aldıkları i tebliğ etmesinden ibârettir.

Buraya kadar anlattıklarımızdan ortaya çıkan şudur :

Hadis, Sahâbelerce daha Peygamber devrinde —her sahâbînin Hadis-den nasibi farklı olmasına rağmen; kimi çok rivâyette bulunmuş, kimisi az rivâyet etmiştir.— müstakil olarak tesbit edilmiş ve kaybolmaktan korun-muştur.

(22) Azîmâbâdi, Avn, 10/79.

(23) Dr. Subhi Salih, Hadis isimleri ve istilahları, (terc. Yaşar Kandemir), Başkanlık yayınlarından, sh. 27.

(24) Ebu Zehrâ Muhammed, Muhâdarât Fînnesrâniyye, sh. 99.

Efendimizin vefâtından sonra sahâbe ve tâbiîn, Peygamberin sözlerine uymakta hırs derecesine varan düşkünlük gösterdiler. Onun sözlerini nakle-derken ihtiyatlı davrandılar. Herhangi bir hadisin doğruluğu onlarca sâbit ol-dukça ona aykırı davranmaktan kaçındılar. Hadisi hatadan ve aslını bozacak şeylerden koruyacak bir yol tuttular. Hattâ bazıları Peygamberin söylediğin-den fazla veya noksan birşey söylemiyim, hadisin tahrifine sebep olurmu-yum endişesinden dolayı hadîs rivâyet etmekten bile çekindiler.

Zira onlarda çok çok rivâyet, hataya hattâ söylemediği bir sözü yalan yere Peygambere isnad etmeye sebep olur telakki olunuyordu. Oysa Peygam-ber (s.a.s.) :

“Kim bilerek benim söylediğim sözü benim sözüm imiş gibi söylerse o kişi Cehennem'deki yerini —daha dünyada iken— hazırlasın”⁽²⁵⁾ Buyuruyor. Bu sebeple Sahâbe rivâyet ettikleri hadisin sahîh olduğu hususunda kendinden emin olmadıkça rivâyet etmediler.

Böylece bir takım şüphelerin hadîse girmesine ve onun bozulmasına en-gel oldular. Hadîsin tesbit edilerek yazılmasına büyük himmet sarfettiler. İbn-i Abbâs diyorku :

“Ben birinin bir hadîsden bahsettiğini işittiğimde hemen ozatın bulundu-ğu yere gider abâmı başımın altına yastık eder kapısında o zâtın çıkmasını beklerim. Hattâ rüzgârlar üstüme başıma toztoprak atardı. Ev sahibi be-ni görünce :

— Ey Peygamberin amcaoğlu, Seni buraya kadar getiren sebep nedir? Ha-ber gönderseydinizde biz size gelseydik. Derdi. Bende :

— Hayır, (Peygamberin sözünü öğrenmek için) benim sana gelmem ge-rekir. Der ve hadîsi ondan sorardım”⁽²⁶⁾.

Sahâbeden sonra gelen Tâbiîn devrinde Coğrafi olarak sahâbe çeşitli islâm memleketlerine yayıldığı için ilmi şevk ve arzu daha da ziyâdeleşt-i. Tâbiîn nesli de çok geçmeden onların yolunu tutarak onların yolunda yürüdü-ler. Onlar takvâ ve kemâl itibariyle çok üstün bir seviyede idiler. Çünkü on-lar Peygamberin talebesi durumunda olan sahabelerin medresesinden mezun oldular desek akıldan uzak bir şey söylemiş sayılmayız.

Onlar hadîs rivâyeti ve hadîs kabul hususunda tedbirli davranmışlardır. Zi-ra sahâbenin ve Tâbiîn neslinin son zamanlarda yaşayanlarının vasiyeti önle-rinde duruyordu. Onlar :

“Bu hadîs Din demektir. Dininizi kimden aldığınıza (iyi) bakınız.” de-mişlerdi.

Sahâbenin çeşitli şehirlere dağılmış olması, zamanla (vefat sebebiyle) azal-ması ve Kur'an'ın artık hadîsle karışma endişesinin ortadan kalkmış olması

(25) İbn-i Mâce, Sünnen, 1/13.

(26) Zehebî Tezkirül Huffâz, 1/41.

sahâbe neslinde son zamanlarda yaşayanları ve tâbîn neslini hadîsi yazıya geçirip toplamaya ve hadîsi elde etmek için yolculuklar yapmaya sevk etmiştir.(27)

Buhârî El-Edebül Müfred'inde, Ahmed b. Hanbel Müsned'inde, Taberânî Mu'ceminde, Beyhakî Sünen'inde şu hadîse yer veriyorlar. Câbir b. Abdillâh rivâyet ediyor :

"Peygamber (s.a.s.) in ashâbından bir zâtın rivâyet ettiği bir hadîsden haberdar oldum. (Hadîsi rivâyet eden zât Şam'da oturuyordu.) Bir hayvan satın alarak gerekli eşyaları yükleyip yola çıktım. Bir ay yolculuktan sonra Şam'a vardım. Baktım ki hadîsi rivâyet eden sahâbi Abdullah b. Enis el-Ensârî imiş. Kendisine :

— Benim işitmediğim —zâlim ve mazlum hakkında— bir hadîsi Peygamberden rivâyet ettiğini işittim. Bu hadîsi duyup öğrenmeden benim veyâ senin vefatından korkarak sana kadar geldim. Dedim, O da :

— Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim. Efendimiz :

— İnsanlar kıyamette hiçbir şeye mâlik olmadan ve sünnetsiz olarak haşrolacaklardır.(28) Buyurdu. Biz :

— Onların hiçbir şeyi olmayacak mı? dedik. Bunun üzerine :

— Hayır hiçbirşeyleri olmayacak. Onlara yakında olanın duyabileceği gibi uzakta olanında duyabileceği şekilde şöyle seslenilecek :

— "Gerçekden herşeye mâlik ve sultân benim. Cennet ehlinde hiç kimseye Cehennemliklerden birinin hakkı üzerinde olarak, bu hak alınmadan Cennet'e girmesi; Cehennemliklerden de hiç birinin Cennet ehlinde birine âlt üzerinde hak varken, bu hak ödenmeden Cehenneme' girmesi lâyük değildir." Bunun üzerine dedik ki :

Nasıl olur, herkes hiçbirşeye sahip olmadan, hattâ sünnetsiz olarak haşrolacak? Hakkının hakkını alması o halde nasıl olacak? Efendimiz :

Hak, sevaplar ve günahlarla alınıp verilecek, buyurdular. (Yani zulmedenin sevabı varsa, mazluma hakkı kadar sevabından verilir. Sevabı yoksa mazlumun günahından alınarak ona yükletilir. Mazlumun günahı yoksa hakkı kadar Cennet'de derecesi yükseltilir.)

Hadisin değeri hususunda insanları şüpheye düşürenler ve sadece Kur'an'la yetinmeyi öğütleyip hadîse itibar edilmemesini isteyenler —zanlarınca— hadîs

(27) Hadis uğrunda yapılan yolculukları vesikalarla anlatan bir eserde bu husus uzun uzadıya izah edilmiştir. Bkz. Er-Rihle Fi talebil Hadîs, Lâlibilbağdâdî, Beyrut, 1975.

(28) Sünnetsiz haşrolma keyfiyeti latif bir nükteye işâret etmektedir. Şöyleki: İnsanlar doğduktan sonra kazandıkları herşeyden tecrîd edilerek haşrolunacağına göre sünnet olunca kazanılan hal ve durum da doğumdan sonra kazanılan bir şey olduğuna göre sünnetsiz haşrolunacaktır. Kendimizi bu büyük güne hazırlamamız için ne büyük bir öğüt.

kitaplarında bazı hadisler bulmuşlar zihinlerinin dar ölçüsüyle bu hadisleri kabul etmemişler ve böylece bu hadislerin sahih olduğu —aslı olup olmadığı— hususunda şüpheye düşmüşler, başkalarını da Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olan hadiste şüpheye düşürmek istemişlerdir.

Bu zavallılar bilmiyorlarki bu davranışlarıyla İslâm'ın yıkılması yolunda çalışıyorlar. Peygamberlik müessesesinden beşer tarihine miras kalan muazzam bir kültür hazinesine şüphe lekesi sürmek istiyorlar.

Şu bir gerçektir ki Hz. Ademden itibaren hiç bir peygamber için bütün söz ve davranışlarının tesbiti mümkün olmamıştır. Peygamberimiz bu hükümün dışında kalmış, onun sözleri, davranışları günümüze kadar nakledilegelmiştir.

Bununla beraber daha önce gelip geçen alimlerden pek çoğu bütün yönleriyle hadis uydurma hareketine karşı durmuşlar, bu alandaki fikri çatışmaları sona erdirmeye gayret sarfetmişlerdir.

Zındık, hikâyeci, sözde sûfi, bozguncu, keyfine düşkün ve göz boyayıcıların içyüzlerini ortaya çıkarmışlar, bunların Peygambere iftira ederek, söylemediği halde söylemiş gibi ileri sürdükleri bir takım sözde hadisleri birer birer sayıp dökmüşlerdir. Bu kabilden uydurulmuş olan hadislerin 14 bin kadar olduğunu tesbit etmişlerdir. Buna rağmen insanları hadis hususunda asla şüpheye düşürmemiş, Peygamberin hadislerine olan kuvvetli inancı sarsıp zayıflatmamışlardır. Aksine, bütün güçlerini, varlarını yoklarını; hadisi bu yalan ve uydurmalarından temizlemeğe uğruna seferber etmişlerdir.

Bu âlimler öylesine çalışmışlardırki, kuyumcunun sahte altın ile gerçeğini birbirinden ayırt ettiği maharette sahih hadisle sahih olmayanı birbirinden ayırıp, bu hususta ince ölçüler koyup, vardıkları sonuçları kitapların sahifeleri arasına tevdi etmişler, bu amelleriyle de Allah'a yaklaşan kimselerden olmuşlardır.

Onlar Peygamberin sünnetine en iyi bağlanan ve onun vasiyet ve tavsiyelerine en iyi uyan kimseler idiler. Onların kıymetli çalışmaları sayesinde "hadis" başlı başına bir ilim dalı haline gelmiş bulunmaktadır.

Bu muazzam mesaiyi özetle ifade edersek :

Buhari Sahih'ini 600 bin hadisten seçerek meydana getirmiştir.

Müslim, Sahih'ini 300 bin hadisten seçerek meydana getirmiştir.

Ebû Dâvut Sünen'ini 500 bin hadisten seçerek meydana getirmiştir.

Ebû Hanife hadis rivâyetini kabulde insanların en tedbirli davrananı idi. Kendisinin "Eser" adlı bir kitabı olduğu ve bu kitabın 40 bin hadisten meydana geldiği söylenmektedir.(29)

(29) İmam'ı azamın "Eser" adıyla bilinen bir kitabının olduğu kesin olduğu bilinmiyor. Bununla beraber talebelerinden Ebû Yusuf ve İmam-ı Muhammed'in bu adla bilinen eserleri vardır. İmamı Azam'ın hadisle olan ilgisini şu rivayet daha güzel ifade etmektedir.

Yahya b. Nasr anlatıyor : "Ebu Hanife'nin yanına girmiştim. Kendisi kitaplarla dolu bir evde idi. Bunlar ne? diye sordum. Hadis kitapları, diye cevap verdi. Dr. M. Sibâf Essünneh.. shf. 413.

Diğer mezhep imamlarının durumu da bundan farklı değildir. Bu büyük âlimlerin vâkıf oldukları yalan ve uydurulmuş hadisler, gerçek hadis'e karşı inançta bir sarsma yapmamış, aksine bu iftira ve uydurmacılık hareketi, onları daha azimli olmaya, güçlerini en son noktasına kadar kullanıp, insanlara gerçek sünneti açıklamaya yöneltmiştir.

Hadis kaynağını zedelemek isteyenler —yersiz olarak— hadis kitaplarında mânâ yönünden akıllarına uygun gelmeyen biçimde bulunan hadislerin, hadisçiler tarafından sened üzerinde fazla titizlik gösterilip, hadislerin metinlerinde bu titizliğe riâyet etmemeleri yüzünden kitaplarda yer aldığını sanmaktadırlar.

Bunlar bilmiyorlarki hadisçilerin, hadisin kabul şartları ile ilgili olarak ortaya koydukları şartlar hem sened'e hem de metn'e şâmilidir.

Hadis metninin sahih olabilmesi için bir takım şartlar vardır. Şöyleki :

- 1 — Rivâyet edilen hadisin mânâsında tutarsızlık olmamak,
- 2 — Metinde gramer kaidelerine aykırı düşecek bir hatanın bulunmaması,
- 3 — Metinde küçük bir hata için, çok büyük bir cezanın; çok basit bir amel için çok büyük bir sevabın verileceği gibi bir ifadenin bulunmaması,
- 4 — Hadisi haber veren kişinin yalancılık, dininde dikkat göstermemek, hadis uydurmaktan çekinmemek gibi özelliklerle meşhur olmaması,
- 5 — Hadisin, gözlem, akıl ve duyulara aykırı olmaması,
- 6 — Hadisin, Kur'ân'a, bir başka hadisse ters düşüp, bu durumda uygun bir te'vilin mümkün olmaması,
- 7 — İslâm'ın kendisinden beri olduğu bir durumu ifade etmemesi.

Yukarda saydığımız özelliklere ters düşen bir halin hadis metninde bulunması, metnin sahih olmadığını gösterir.

Aşağıda vereceğimiz örnekler hadis âlimlerinin, senede önem verip metnin sahih olup olmadığına bakmadıkları iddiasının esastan reddedilmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Örnekler :

1 — İbnülcevzi : "Cebrâil'e göz ağrısından şikâyet ettim. Cebrâil bana, Kur'ân'a bak geçer, dedi." uydurma hadisini tenkid ederken şöyle diyordu : "Peygamber devrinde kitap halinde yazılı Kur'ân yok idiki, bakmak söz konusu olsun?"

2 — İbn-i Hacer Askalâni : "Miraca çıkışında bana Cebrâil hoş kokulu bir meyve getirdi. Daha sonra eşim Hatice, kızım Fatmaya hâmile kaldı." Uydurmasını tenkid ederken şöyle diyor : "Bunun uydurma olduğu o kadar açıktır ki Hz. Fatma'nın mirac olayından önce doğduğu herkesin ittifakla kabul ettiği bir husustur." (30)

(30) İbnülcevzi, Kitâbulmevzûât, Süleymaniye ktb. no: 345, varak 79/b.

3 — İbnülkayyım : “Bir hadisin söylenişi sırasında aksıran olursa o hadis sahihtir.” uydurmasını tenkid ederken “Gerçek bunun doğru olmayıp söylenen bu sözün uydurma olduğunu gösteriyor. Zira yanında en yalan şeyler söylendiği halde aksıran pek çok kimseler görüyoruz. Peygamberin hadisi söylenirken bin kişi de aksırsa sırf aksırma sebebiyle hadise “sahihtir” hükmü verilmez.”⁽³¹⁾ diyor.

4 — “Hayberlilerden cizye kaldırılmıştır.” sözü de uydurmadır. Zirâ bunu uyduran kişi sözüne Hz. Sa'd b. Muâz'ı şahid gösteriyor. Oysa Hz. Sa'd, Hayber'in fethinden bir yıl önce vuku bulan Hendek savaşında vefat etmiştir.

Bir de cizye yi emreden âyet, Tebük savaşında yani Hayber'in fethinden üç yıl sonra nazil olmuştur. Hayber'in fethi sırasında ne sahâbe, ne de başkası bilgi sahibi değildir.⁽³²⁾

Bu örneklerden anlamaktayızki, hadis âlimleri sadece senet üzerinde araştırma yapmakla kalmamışlar, metin için de en az sened kadar titizlik gösterip, metnin doğru olup olmadığı hususunda aklı, mantığı ve o günün bütün imkânlarını, insanlara dünya ve ahiret (bilgi)lerinde kaynak olacak bir hadis (sünnet) takdim edebilmek için kullanmışlardır.

Hadisçiler, hadis kritiğinde tarihilminin metodlarından da yararlanmışlardır.

Evet, hadis âlemlerinin sened üzerinde metinden fazla durduklarını inkâr etmiyoruz. Şu kadarki onlar, derin ve ince görüş sahibi idiler. Kalbleri art düşüncelerden berî idi.

Metne sened kadar eğilmemeleri bir takım ince düşüncelerden kaynaklanıyordu.

Ravinin her bakımdan iyi niyetli olmasına, takvasına, her yönüyle doğru ve söylediklerini iyi zabt eden ve unutmayan, Peygamber adına yalan söylemekten çekinen kimse olmasına dikkat ederlerdi. Durumu böyle olan bir ravinin Peygamber adına yalan söyleyip hadis uydurması ihtimalı —imkânsız olmamasına rağmen— cidden çok uzaktır.

Durum böyle olunca hadisin metni üzerinde aşırı derecede durma ihtiyacı kalmıyor. Hem, hadisin metni sıradan birinin sözüyle kıyaslanması mümkün olmayan sözlerdir. Zira o Peygamber sözüdür. Hadislerin bazısında gayb âlemine ait bilgiler, âhirete âit haberler vardır. Kimisi müteşâbih, kimisi muhkem, kimisi mecâz, kimisi kinayedir.⁽³³⁾

(31) Aliyyükkârî, Mevzûâtükkübrâ 426.

(32) Al-Âsâr-Al-Marfû'a filahbârilmevzû'a, Aliyyükkârî, (Tahkik Mahmut Subhi, Beyrut, 1971) shf. 465 ve devamı.

(33) Müteşâbih : Beşer için dünya hayatında mânâsını anlamak mümkün olmayan âyet ve hadistir.

Muhkem : Kendisi için konulduğu mânâya —başka hiçbir ihtimal bulunmadan— delâlet eden sözdür.

Mecaz : Konulduğu mânâdan başka bir mânâda kullanılan söz.

Kinaye : Kelimeden veya cümleden kasdolunan mânâ, bir emâre olmadan anlaşılacak şekilde örtülen söz veya ifadeye kinaye denir.

Karaman Hayreddin, Fıkıh usulu shf. 107, 110, 139, 145.

Bazen hadis, manası kavranılamayan müteşâbh bir hadis olabilir. Bu durumda böyle bir metin hakkında sırf akıl kavriyamıyor diye tenkide yönelmenin mânâsı yoktur.

Zira böyle bir hadisi anlamaya, anlama gücü sınırlı olan akıl yalnız başına yeterli değildir. Müteşâbih bir hadisten kastedilen mânânın ne olduğunu onu söyleyen Peygamber ve Allah'ın kendilerine anlama kudreti müyesser ettiği kulları bilir.

Böyle bir durumda gereken, işin gerçeğini Allah'a havale etmekle birlikte, hadis'e Peygamberden geldiği gibi inanmaktır. Zira bu hadis, istidadı ve bilgileri itibariyle insan üstü özelliği olan bir zâta —peygambere— nisbet edilmektedir.

Hadis, bazen hakikat mânâsında olmayıp, onunla mecâzî mânâ kastedilir. Böyle bir hadisi mecâzî mânâsında anlamak imkanı varken; hakikat mânâsı üzerinde düşünerek, akıl, duyu ve deneylere uygun düşmüyor gerekçesiyle reddetmek, gerçek ilmi araştırma kurallarını hiçe saymak ve hak-sız yere hüküm vermektir.

Örnek :

Ebû Zer (r.a.) rivayet ediyor :

Peygamber (s.a.s.) güneş battığı sırada —bir gün— bana :

— Ey Ebû zer, güneş nereye gider bilirmisin? diye sordu. Ben :

— Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedim. (Konuşma şöyle devam ediyor.)

— Güneş gider, tâ arşın altında (ki kendine mahsus yerinde) secde eder. Ve (her günki adeti üzere doğudan doğmak için) izin ister de ona izin verilir. (Nihâyet kıyamet yaklaşınca artık güneş insanların günahkârları üzerine doğmayı hoşgörmez ve) bu halde secde etmeye yaklaşır. Fakat secde etmesine izin verilmez. (Doğu yönüne yörüngesinde dönmeye devam) izin ister. Buna da izin verilmez. Ve ona :

— Artık nereden geldinse oraya dön, denilir. O da battığı yönden doğar. Ey Ebâzer bunun mânâsı "Güneş kendisini ndevrine tayin olunan yörüngede seyr eder. Güneşin bu devri, kudreti her şeye gâlib, ilmi her şeyi kapsayan Allah'ın takdiri iledir."(*) âyetinde işaret olunan mânâdır.(34)

İşte bu hadis-i şerifteki "güneşin secde etmesi" kabilinden anlatılanları gerçek olarak anlamaya kalkarsak, hadisin bâtil olduğu sonucuna varırız. Halbuki burada secveden maksat, güneşin Allah'ın emrine boyun eğmesi, onun iradesi vechüzere seyretmesi ve kesilmeden, aralıksız emredildiği ince hesap üzere cereyan edip, bu ince hesap ve nizamın dışına çıkmaması demektir.(35)

(*) Yasin Sûresi, âyet, 38.

(34) Buhârî, Sahih, 4/75; Aynî, Umde, 7/222.

(35) Güneşin ekseni etrafında döndüğü kabul edilmektedir. Ekvator bölgesi ortalama 25-80 derece enlemindeki kutba en yakın kısımlar bu dönüşü ortalama 3 günde tamamlamaktadır. Astronomi dersleri, Turan Tanın, Muhittin Erev, Trs. İst. Shf. 70.

Hadis bâzen, kıyametin durumları ve âhîret günü gibi gelecekte olacak şeyleri anlatır. Böyle bir hadisi (gelecekte haber veriyor diye) reddetmek, haksız bir hüküm ve peygamberlik makamına meydan okumak olur. Cenneti ve onun nimetlerini, Cehennemi ve onun azabını anlatan ve bunlara benzeyen hadisler bu guruptandır.

Hadis bâzen, zamanla gelişen ilmin ulaşacağı sonucu haber verir. Bu tip hadisler, zamanın şehâdetiyle Peygamber'imizin mucizesinden sayılır.

Örnek :

“Sizden birinizin kabını köpek yaladığı vakit, o kabı bir kerresi toprakla olmak üzere yedi kerre yıkayınız.”⁽³⁶⁾

Bazı kimseler bu hadisi dîni hüküm bakımından insanlara güçlük çıkarıcı veya gelişmiş güzel söylenmiş bir söz sanırlar.

Oysa bugün tıp ilmi, toprağın köpeğin artığından meydana gelen çeşitli mikropları öldürüp yok etmekteki etkin rolünü isbat etmiştir.

Mü'minler ise asırlar önce bu hikmeti bilmedikleri halde Peygamber'in bu emrini ibâdet telakkisi içinde tatbik etmişlerdir.

Hikmeti bilinmeyince bu ve benzeri hadislere hemen “bâtıldır” hükmü verilirse, işin sırrı keşfedilince bu davranış, en azından görüş kusuru ve ilmi araştırma bakımından cehalet olmaz mı

Üzücüdür ki Mısırlı yazar Ahmet Emin merhum, Hadis'e şüphe nazarıyla bakma hususunda hadîsçilere dil uzatan oryantalistlere paralel bir duruma düşerek “Fecrül İslâm” isimli eserinde, hadîs alimlerinin, tarih ilminin hadîs metinlerinin doğruluğunu tesbitte bir ölçü olarak alındığını inkar etmekle yanlış ve aldanmıştır.

Bilinmektedirki hadîs alimleri, tarihi araştırma metodundan yararlanmışlar ve —yukarıda da geçtiği üzere— bu yol ile uydurma hadisleri tesbit etmişlerdir.

Ahmet Emin sözünün sonunda kendisinden önce geçen Dozy, Spencer, Cataeno gibi oryantalistlerin arzu ettikleri biçimde konuşuyor. Diyor ki: “.. Hatta —mükemmel bir araştırmacı ve hadîste üstün bir yeri olmasına rağmen— Buhârîyi sadece hâis ravilerinin durumlarına itina göstermesi yüzünden, metin itibarıyla deney, gözlem ve zaman'a ters düşen hadisler rivayet etmektedir. “Yüz yıl sonra yer yüzünde yaşayan canlı kalmayacaktır.”⁽³⁷⁾ hadîsi gibi.

Yazar bu hadîsten, Peygamberin maksadının, yüzyıl sonra dünyanın sonunun geleceğini haber vermek olduğunu anlamış ve bu sebeple deney duyu ve tarihe ters düşen bu ifade yüzünden Buhârî'deki bu hadîsin uydurma olduğuna hükmetmiştir. Gerçekte ise durum böyle değildir. Fecrül İslâm yazarının ileri sürdüğü hadîs aslında Buhârî'nin, sahîh'in bir başka bölümünde rivayet ettiği hadîsin bir kısmıdır. Hadîsin tamamı şöyledir.

(36) A.b. Hanbel, Müsned, 2/424.

(37) Buhârî, Sahîh, 1/37.

Abdullah b. Ömer rivayet ediyor :

Peygamber (s.a.v.) ömrünün sonlarında bir gün yatsı namazını kıldıktan sonra, selâmı verince şöyle buyurdu: "Bu geceden itibaren yüz yıl sonra bu gün yaşamakta olanlardan yer yüzünde hayatta kalan hiçkimse olmayacaktır." Peygamberimizin bu sözünü anlamakta insanlar hataya düştüler. Peygamber (s.a.v.) yüz yıl sonra, yalnız o anda hayatta olanlardan kimsenin sağ kalmayacağını söylemişti." (38)

Hadisteki mana gayet açıktır. Peygamberimiz (s.a.v.) hayatının sonlarında, yaklaşık vaktından bir ay kadar önce bu sözünü söylediği sıralarda yaşayanların 100 yıldan fazla ömürlü olmayacaklarını bildirmiştir. Şârihler de bu manaya işaret etmektedirler. (39)

Nitekim âlimler en son vefat eden sahâbinin kim olduğunu fevkalâde bir titizlikle araştırmışlar ve bu zatın Hicrî 110 yılında vefat eden Ebuttufeyl Âmir b. Vâile olduğunu tesbi tetmişlerdir. Hicrî 110 yılı, Peygamberin hadisinde geçen 100 yılın başıdır. Demek oluyorki, Peygamberimiz bir mucize olarak gelecekte olacak bir haber vermiş ve verilen haber aynen söylendiği gibi gerçekleşmiştir.

Tuhaftırki Ahmet Emin bu gerçeği görememiş ve şu sonuçları veren hataya düşmüştür.

1 — Peygamberimizin bir mucizesini ortaya koyan hadise uydurma demek,

2 — Buhârî gibi araştırmacı bir alime, "senette araştırmış, fakat metinde —gerektiği gibi— araştırma yapmamıştır" demek,

3 — Sahih hadis kitaplarında "uydurma hadis varmış" şüphesini uyandırmış olmak.

Böylece —bile bile olmasa da— Ahmet Emin, bütün güçleriyle ilim adına İslâm dini ile mücadele eden oryantalistlerin emellerini gerçekleştirmiş olmaktadır.

Gerçekten Ahmet Emin'in eserleri İslâm Kültüründe kaynak kabul edildikten sonra, bir çok kimseler, Ahmet Emin'in söylediklerini dayanak kabul etmişlerdir. Kültürlü kimseler arasında "İlk hadisçiler senede çok önem vermişler, metin için bu itinayı göstermemişlerdir. Bu itibarla biz, hadislerin metin yönünden kritiğini yapmalı (doğru olup olmadığı üzerinde konuşmalı) Dekart'ın şüphencilik metodunu bu hususta kullanmalıyız" tarzında bir görüş yaygın hale gelmiş bulunmaktadır.

Neticede bir çok kimseler, hadislerin tenkidinde akılları ile hükmeder olmuşlar, akıllarınca sahih olmaktan uzak buldukları hadisleri reddetmeyi hoş görür olmuşlardır.

Evet, İslâm bize aklımızı kullanmayı yasaklamamıştır. Zira gerçeğe aklımız vasıtası ile ulaşabileceğimizi biliyoruz. Fakat, hadislere şüphe gözüyle

(38) Buhârî Sahih, 1/149.

(39) Aynî, Umde, 2/611; Askalânî, Feth, 2/62.

bakmaya taraftar olanlar, hadîs âlimlerinin ince ve zabt-u rabt altına alınmış kurallarında hakim kıldıkları akıldan daha ziyade hangi akli hakim kilmayı istiyorlar?

Aslında herşeyi onun ölçüsüne vurup, sonuca varmak istenilen akıl tek değil, bilakis çeşitlidir. Herkesin ölçüsü birbirini tutmaz. Allah vergisi olan aklın birbirinden farklı olduğunu herkes kabul eder. Ortada herkesin kabul edeceği ve uyacağı kesin kurallar olmadıkça, birinin anlayıp makul görmediğini bir başkası yerinde görecektir ve anlayışla karşılayacaktır.

Bir araştırmacı sadece akli ile hadîslerin sahih, zayıf veya uydurma olduğuna nasıl hüküm verecektir?

Zira o hadîs —söz— sıradan bir insanın sözü değil, Allâh'tan vahy alan, kendisine az kelime ile çok manalar ifade etme özelliği verilen, İslâm'da hüküm koyma yetkisi olan, başkalarının vâkıf olamayacağı gayb sırlarına vakıf olan Peygamberin sözüdür.

Aklın Peygamberin hadîsi üzerinde söz sahibi olmak istemesinin ortaya çıkmasından, makalenin evvelinde geçen hadîste, ileride bir takım insanların çıkıp Hz. Peygamberin hadîslerine karşı saygısızlık edeceklerine ait verdiği haberin doğruluğu anlaşılmaktadır.

Böylece Peygamberin verdiği haber gerçekleşmiş, bir takım kimseler, kendilerine bir hadîsten söz edildiği zaman: "Aramızda Allah'ın kelâmı Kur'ân var, bu yeterlidir" demektedirler.

Bir hadîs okunduğunda kuvvetli bir dinî duygu hissetmiyor, kalblerinde bu hadîsi kabul etme duygusu hissetmiyorlar. Zira o kalbe tasdik ve tam inanma yerine şüphe girip yer etmiştir.

Ve çünkü hadîs, İslâm'ın ikinci kaynağı olmasına, teferruat yönünden pek geniş olmasına, kalbi en iyi tatmin eden ve onu pırıl pırıl hale getiren Peygamber sözü olmasına rağmen ilmi kaideler içinde Hz. Peygamber'in sözlerini araştırma himmeti azalmıştır.

Kur'ân islâmî hükümleri koyma hususunda umûmî kaideleri ihtivâ ettiğine göre, hadîs-i Şerif bu kaidelerin açıklamasına, İslâmın daha iyi anlaşılmasına ve genel kaidelerin ayrıntılarını tertibe himmet etmiştir.

Cenab-ı Hak'tan, İslâm topluluğunu, hadîs ve sünnet hazinesini koruma yolunda muvaffak kılmamızı niyaz ederiz.